

Budai István

„Esély a falakon belül és kívül, együtt a bűnmegelőzésért!”

Egy program megvalósítása a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben

Felmerülhet a kérdés, hogy a bűnmegelőzés hogyan kapcsolódik a már büntetésüket töltő elítéltekhez. 2003-ban fogadta el az Országgyűlés a 115/2003. számú országgyűlési határozatot a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról. A dokumentum olyan célkitűzések összessége, amelyekkel mérsékelni kell a bűncselekményeket előidéző okok hatását, csökkenteni kell a sértetté válás esélyét, növelni az egész közösség biztonságát, elősegíteni a reintegrációt. Az ezredfordulón az élet minőségének egyik fokmérője a biztonság lett. A biztonságérzetet sok tényező befolyásolja, de a fenyegető veszélyek rangsorában mindig élen jár a bűncselekménytől való félelem. A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája rövid, közép és hosszú távú célokat jelölt ki a bűnözést kiváltó okok orvoslására.

A büntetés-végrehajtással kapcsolatban megfogalmazott cél, hogy minden olyan, a jogerős ítélet keretei között alkalmazott büntetés-végrehajtási jogintézmény, módszer, amely segíti a bűnelkövetők társadalmi integrációját, akadályozza a bűnismétlést, egyben a bűnmegelőzés célját is szolgálja. Ezért a büntetés tartama alatt növelni kell a foglalkoztatás, a szakképzés, a nevelés, a közoktatás, az egészségmegőrzés lehetőségeit.

2004. I. félévében jelent meg az Igazságügyi Minisztérium Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága által kiírt pályázat a büntetés-végrehajtási intézetben lévő és a pártfogó felügyelet alatt állók társadalmi integrációját elősegítő tevékenység támogatására, a büntetés-végrehajtási intézetnek így lehetőségük nyílt közvetlen pályázatok benyújtására. (A korábbi pályázatok esetén erre nem volt lehetőség, mert a költségvetési intézményeket kizárták, azok tehát nem pályázhattak közvetlenül.)

Ez indított bennünket, hogy megvizsgáljuk milyen lehetőségeink vannak szűkebb és tágabb környezetünkben, mi az, amit tenni tudunk a bűnmegelőzés érdekében. Felvettük a kapcsolatot a Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálattal, a Nógrád Megyei Munkaügyi Központtal és a Társadalmi Visszaileszkedést Segítő Egyesülettel, az előzetes felmérések alapján kidolgoztuk az Országos Bűnmegelőzési Bizottság (OBMB) részére benyújtott pályázatunkat – a fő pályázó a büntetés-végrehajtási intézet volt.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben döntő többségben a Nógrád megyei illetékességű elítéltek kerültek elhelyezésre.

Nógrád megye hazánk területének mindössze 2,7%-át foglalja el, ezzel a legkisebb megyék egyike. Magyarország népességének 2,2%-a él itt. A rendszerváltást követően a megyében folyamatosan csökkent a vállalatok száma, a megye nagy szervezetei felbomlottak, sokat közülük felszámoltak. Itt működik a legkevesebb számú

külföldi érdekeltségű vállalkozás az ország összes megyéje közül, ugyanakkor Nógrád megyében működik a roma vállalkozások zöme. A munkanélküliség szempontjából Nógrád megye a kedvezőtlen helyzetű megyék csoportjába tartozik, a munkanélküliségi ráta alapján általában az utolsó három hely valamelyikén áll. A megyében tapasztalható munkanélküliség strukturális jellemzői kedvezőtlenebbek, mint az ország más részein: magas a nyolc általánost vagy az annál kevesebbet végzettek aránya a munkanélküliek körében.

A szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek többsége a társadalom hátrányos rétegéből kerül ki, ezen belül is dominál a cigány kisebbség. A fogvatartottak jelentős része alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, akik a büntetésük kezdete előtt kiszorultak a munkaerő-piacról.

A rendszerváltás után megjelenő munkanélküliség legelőször a romákat érintette tömegesen, számunkra jelentette – és jelenti még ma is – a legnagyobb nehézséget az új, piaci munkaviszonyokhoz való alkalmazkodás. Megszűntek azok a szakképzéséget nem igénylő álláshelyek, ahol a roma népesség többsége korábban dolgozott. Megállapítható, hogy az általános iskola ma már szinte semmilyen munkaerő-piaci értékkel nem rendelkezik, és a roma családok többségében az ennél magasabb iskolai végzettségűek száma igen alacsony. Megfelelő iskolai végzettség hiányában a roma népesség számára lehetetlenné válik a társadalmi mobilitás.

A magasabb iskolai végzettség megszerzésével a munkavállalási hajlandóság is növekedik az elítéltek körében, így nagyobb esély van a szabadulás utáni reintegrációra, ezáltal csökkenhet a bűnözés.

A projekt célja a szabadságvesztés büntetésüket töltő fogvatartottak kulcsképességeinek fejlesztése, a tanulási motiváció erősítése, ezt követően az iskolai képzettség növelése volt. Azok a fogvatartottak, akik önkéntes jelentkezés alapján részt vettek a projektben, szakképzésben, esélyt kaptak arra, hogy szabadulásuk után visszailleszkedjenek a munkaerőpiacra, így legális jövedelemből tudják eltartani a családjukat.

- A pályázat elnyerését követő első megbeszélésen rögzítettük, hogy
- a megye gazdasága, az ágazati- és szakmaszerkezete, valamint a munkaerőpiac lényegesen átalakult. Nő az igény a magasan képzett munkaerő iránt, ugyanakkor emelkedik a kereslet a szakképzettség nélküli, de jó alapképességekkel rendelkező, betanítható munkavállalók iránt is;
  - nagyon kevés azon szakmák száma, ahol a betöltetlen álláshelyek meghaladták az elhelyezkedni akaró munkanélküliek létszámát;
  - a 2000-2004. évek közötti időszakban egyetlen gazdasági ág sem volt létszámfelvevő;
  - a megyében a regisztrált munkanélküliek iskolai végzettsége általában alacsonyabb, mint a népesség iskolai végzettsége. Meghatározó létszámuk csak általános iskolai- vagy az alatti végzettségű.

A szobafestő, mázoló és tapétázó szakképzés elvégzésével a projektbe bevont elítéltek képzettségi szintje nő, s szinte csak ez tekinthető a munkanélkülivé válás hatékony ellenszerének.

A Munkaügyi Központ adatai szerint a regisztrált álláskeresők állománycsoportjait vizsgálva megállapítható, hogy a szakmával rendelkezők elhelyezkedési esélyei jobbak, mint a szakma nélküliek esetében.

A szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek esetében azzal a speciális jellemzővel is számolnunk kell, hogy az ismételt munkába helyezésük a munkáltatók elzárkózása, a szakmai tapasztalatok csökkenése, a gyakorlatból való kiesés és a munkaviszony-nal együtt járó rendszeres életmód fellazulása miatt nagyon nehéz lesz.

A projekt elindítása előtt ezért az alábbiakban állapotunk meg:

- a projektbe bevont elítélteket az intézet a költségvetés, vagy az intézet mellett működő Ipoly Cipőgyár Kft területén megpróbálja munkába állítani, ezzel is kialakítva a munkaviszonnyal együtt járó rendszeres életmódot;
- a program befejezését követően még büntetésüket töltő elítéltek esetében a lehetőségekhez képest az intézet olyan munkakörbe foglalkoztatja őket, amely a most tanult szakmai gyakorlat bővítését lehetővé teszi;
- az intézet fenntartási munkák során a programba részt vett elítéltekkel végeztetik el a körletek tisztasági festését,

Tekintsük át, milyen konkrét tevékenységeket valósítottunk meg a projekt megvalósítása során:

- a) szobafestő, mázoló, tapétázó szakmunkásvizsgára felkészítő tanfolyam, csoportlétszám: 20 fő
- b) önismereti csoport, csoportlétszám: 11 fő önként jelentkező elítélt, illetve a projektben résztvevő 20 fő. Összesen: 31 fő
- c) konfliktuskezelési technikák tanítása, alkalmazása, csoportlétszám: 10 fő önként jelentkező elítélt, illetve a projektbe bevont 20 fő. Összesen: 30 fő
- d) kommunikációs tréning, csoportlétszám: 8 fő önként jelentkező elítélt, illetve a projektbe bevont 20 fő. Összesen: 28 fő
- e) munkaerő piaci ismeretek, álláskeresés, csoportlétszám: 33 fő szabadulás előtt álló önként jelentkező elítélt, illetve a projektbe bevont 20 fő. Összesen: 53 fő

A projekt végrehajtása során, azon a 20 fön kívül, akik kiválasztásra kerültek a programon történő részvételre, önként jelentkezés alapján 62 fő vett részt a projekt valamilyen részében.

A pályázatot ez eredeti időponthoz képest két hónappal később, 2005. október 1-jétől tudtuk elindítani az elbírálás és a kiértékelés csúszása miatt. A késés veszélyeztette az eredeti projekt végrehajtását, mert a program befejezésének végső határidejének (2006. május 15.) módosítását nem engedélyezték.

Az alábbi feladatok kerültek végrehajtásra:

- a konzorciumi partnerekkel történő egyeztetés;
- a jelentkező fogvatartottak – 60 fő jelentkezett a felhívásra – előszűrése (a nevelési- és bűnügyi nyilvántartási anyagok átnézése, az iskolai végzettséggel kapcsolatos adatok, a szabadulási időpontok egyeztetése);
- a kiválasztott elítéltek csoportos tájékoztatása;
- a kiválasztott 20 fő elítélttel egyéni foglalkozás keretében külön foglalkoztunk;

- kérdőívek összeállítása, felvétele;
- kérdőívek kiértékelése;
- a hozzátartozók ismételt megkeresése a fogvatartotti beszélők során;
- a szobafestő, mázó, tapétázó szakmunkásképzés elindítása;
- önismereti csoport a projekt végrehajtásába bevont elítélteken kívül jelentkezők részére;
- konfliktuskezelő csoport a projekt végrehajtásába bevont elítélteken kívül jelentkezők részére;
- kommunikációs tréning a projekt végrehajtásába bevont elítélteken kívül jelentkezők részére;
- munkaerő-piaci tréning a szabadulás előtt álló, projekten kívüli elítéltek részére;
- a szakmunkásképzés befejezését követően önismereti, konfliktuskezelő csoport; kommunikációs, illetve munkaerő-piaci tréning a projektbe bevont 20 fő elítélt részére is.

A projekt célkitűzései között szerepelt az elítéltek nem dolgozó és nem regisztrált munkanélküli családtagjainak bevonása a munkaügyi rendszerbe. A képzésbe bevont 20 fő elítéltből: 2 fő nő, 9 fő élettárral él, 9 fő egyedülálló. A kapcsolatban élő 11 fő közül 9 fő családja volt érintett a munkanélküliségben, ebből 5 fő volt Nógrád megyei, aki a program szempontjából szóba jöhetett. A Munkaügyi Központ munkatársával és a pártfogó felügyelővel a kérdőívek kiértékelése után egyéni foglalkozás keretében tájékoztattuk az elítélteket a lehetőségről, és kértük, hogy beszéljék azt meg élettársukkal, éljenek az általunk felkinált lehetőséggel. A reakció meglepetésként ért bennünket, mert egyetlen jelentkező sem volt a hozzátartozók közül a munkaerő-piaci tréningre. A negatív válaszokba nem akartunk beletörődni, és személyes beszélgetést is folytattunk a hozzátartozókkal. Az érintett 5 fő élettársa a gyerek(ek) nevelésére hivatkozva messzemenően elzárkózott a programon történő részvételtől.

A képzésbe bevont elítéltek életkora 22 és 36 év közé esett, tehát munkaerő-piaci szempontból a legaktívabb korosztályhoz tartoztak, ennek ellenére a szabadságvesztés megkezdése előtt csak 11 főnek volt hosszabb, rövidebb ideig bejelentett munkahelye, 6 fő jelölte meg legfőbb jövedelemforrásaként a munkabért, a többiek segélyekből és alkalmi munkából tartották el magukat, illetve családjukat.

14 fő jelölte meg, hogy a szabadságvesztés letöltése után segítséget kér a Munkaügyi Központtól, elsősorban a most tanult szakmájukban szeretnének elhelyezkedni, de bármilyen munkát hajlandók elvégezni. A megkérdezettek döntő többsége úgy vélte, hogy a szabadulást követően 2-3 hónapig tudja fenntartani magát. A bűnismétlés megelőzése érdekében nagyon fontos tehát, hogy ezek az emberek a büntetés letöltése után rövid időn belül segítséget kapjanak az elhelyezkedés megoldásában, különben ismét bűncselekményt fognak elkövetni.

A szabadulás utáni munkahelykeresés szempontjából a Nógrád megyei 5 fő esetében az alábbi települések érintettek: Balassagyarmat, Drégelypalánk, Etes, Jobbágyi, Mihálygerge.

Az elhelyezkedés szempontjából segítséget kérő további 9 fő, megyénkénti és településenkénti megoszlása a következő volt:

Jász-Nagykun-Szolnok Megye	Tiszainoka	1 fő,
Hajdú-Bihar Megye	Derecske	1 fő,
	Nyírmartonfalva	1 fő,
Borsod-Abaúj-Zemplén Megye	Megyaszó	1 fő,
	Miskolc	1 fő,
Heves Megye	Gyöngyös	1 fő,
	Karácsond	1 fő,
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye	Borpalád	1 fő,
Pest Megye	Vámosmikola	1 fő.

Az önismereti és konfliktuskezelő csoportokban lehetőségük nyílt a fogvatartottnak az önmagukról alkotott kép felülvizsgálatára, az egyéni gyengeségek feltárására, de a pozitív belső lelki tartalékok és erősségek feltárására is. A csoport egyúttal gyakorlóterepet is jelentett az elítéltek részére, ahol megtanulták, hogyan tudják kifejezni magukat, hogyan kell aktívan figyelni a másik emberre. Megtanulhatták saját, sajátos élethelyzetükből adódó konfliktusukat elviselni, kezelni, megoldani. A résztvevők számára segítséget nyújtott a program az önismeretben, ezáltal problémamegoldó képességük javult, és a bezártság okozta feszültségük csökkent.

A szabadságvesztés büntetés alatt elért bármely csekély pozitív eredmény csak akkor nevezhető stabilnak, ha van olyan közeg, család, munkahely, amely visszafogadja a szabadult elítéltet. A kiscsoportos foglalkozások a kapcsolatok sokrétűségével különösen alkalmasak arra, hogy a társadalomban elfogadott magatartásformák gyakorló terei legyenek.

Az emberre jellemző konstruktív és célszerű magatartásformák és beállítódások, valamint a kognitívan alkalmazkodó magatartás, csak a többi hasonló élethelyzetben lévő emberrel való szoros kapcsolat révén változtathatók meg és fejleszthetők újra.

A munkaerő-piaci tréning célkitűzése volt, hogy

- a résztvevő nyerjen tisztább képet személyes tulajdonságairól, képességeiről;
- legyen áttekinthető, rálátása az iskolai végzettségének, képzettségének, érdeklődési körének megfelelő munkakörökről;
- ismerkedjen meg az álláskeresési technikákkal, tájékozódjon az álláskeresési forrásokról;
- mindezek birtokában el tudjon készíteni egy hatásos önéletrajzot és kísérőlevelet, álláshirdetési és álláspályázati levelet;
- legyen képes telefonon és személyesen is kapcsolatot teremteni a munkáltatókkal.

A Munkaügyi Központ két munkatársa és egy, erre a feladatra felkészített nevelő tartotta meg a tréninget, amely az elítéltek véleménye alapján elérte célját. A tréning végére a résztvevők megismerték az álláskereséssel kapcsolatos lényeges tudnivalókat, fejlődött az önismeretük, a szituációs gyakorlatok során módjuk nyílt „szimulált” helyzetek kipróbálására.

A projekt zárómegbeszélésén úgy értékeltük, hogy a program elérte a célját: sikerült a 20 fő képzettségi szintjét emelni. A fogvatartottak körében mindig jelentős igény mutatkozik az önismereti és konfliktuskezelő csoportok megtartására, így a programba bevont elítélteken kívül további személyeknek is tudtuk biztosítani a csoportos foglalkozásokon történő részvételét.

A projekt lezárásaként újabb kérdőívet töltöttünk ki az elítéltekkel, amelyben arra voltunk kíváncsiak, mennyire találkozott az általunk elképzelt program az ő igényeikkel. A megvalósított programokat jónak és hasznosnak ítélték a megkérdezettek, ami meglepetésként ért bennünket az, hogy a csoportos foglalkozásokat (önismereti, konfliktuskezelő, kommunikációs) még a szakképzésnél is fontosabbnak tartják. A szakképzés gyakorlati idejét többen is kevésnek tartották, a pályázat kötöttsége miatt sajnos több időt nem tudtunk biztosítani erre a tevékenységre.

A program végrehajtása az együttműködő szervezeteknek is hasznosítható ismereteket jelentett, még jobban megismertük egymás munkáját. Kollegiális, baráti kapcsolatok alakultak ki a szervezésbe, illetve végrehajtásba bevont személyek között, ez a jövőben jó alapot nyújt a további eredményes együttműködéshez.